

Piibel wesleylikus/metodistlikus traditsioonis

PhD DAVID F. WATSON, akadeemiline dekaan ja Uue Testamendi professor United Theological Seminaris (Dayton, Ohio) ja vanem Ühinenud Metodisti Kirikus.

Wesleylik/metodistlik liikumine (edaspidi WM) pärineb John ja Charles Wesley'lt, kes mõlemad olid kogu oma elu anglikaanid. 18. sajandil juhtisid need vendadest preestrid evangeelset äratusliikumist, mis levis üle kogu Inglismaa ja jõudis välja Ameerika kolooniatesse. Ameerika Metodistlik Episkopaalkirik rajati 1784. aastal, Inglismaal said metodistid seadusliku õiguse laulatamiseks ja sakramentide jagamiseks aastal 1795.

Tänapäeval on WM traditsioon avar multikonfessionaalne ülemaailmne liikumine. See ühendab wesleyliku pühadusliikumise traditsiooniga denominatsioone, nagu näiteks *Free Methodist Church*, *Church of the Nazarene*, *Wesleyan Church* ja *Church of God, Anderson*. Esindatud on ka Aafrika traditsioonid Ameerikas, nagu Aafrika Metodisti Episkopaalkirik (*African Methodist Episcopal Church*), Aafrika Metodisti Episkopaalne Siioni kirik (*African Methodist Episcopal Church, Zion*) ja Kristlik Metodisti Episkopaalkirik (*Christian Methodist Episcopal Church*). Metodistide liikumisest on välja kasvanud nii Päästarmee kui ka nelipühiliikumine. Arvukad denominatsioonid on seotud konkreetse riigiga, nagu näiteks Briti Metodisti Kirik, Korea Metodisti Kirik ja Kuuba Metodisti Kirik. WM denominatsioonidest käesoleval hetkel suurim, Ühinenud Metodisti Kirik ise on äärmiselt kirju, ühendades endas elemente liberaalsest peavoolu protestantismist, Saksa pietismist, pühitsusliikumisest, evangelikalismist ja kaasaegsest karismaatilisest liikumisest. WM traditsioonide väljendusviis võib maailma eri paigus erineda lausa dramaatiliselt, seda isegi ühe denominatsiooni piires.

Piibel metodistliku/wesleyliku traditsiooni tekkeloos

Piibli tähtsust John ja Charles Wesleyle on raske ületähtsustada. Nende loodud jutlused ja laulud on täidetud viidetega Pühakirjale. John Wesley on ennast nimetanud „ühe raamatu meheks“ – *homo unius libri*. See ei tähenda, et Piibel oli ainus raamat, mida ta luges. Wesley lugemus oli laialdane. Pigem pidas ta selle all silmas, et ükski teine raamat ei ole võrreldav Piibliga. Nii tugev rõhutus toetub veendumusele, et Pühakirja esmane funktsioon on soterioloogiline (seotud päästmisega). See näitab meile, kuidas saada päästetud. Wesley esitab seda nii: usk ja lunastus on „kogu Piibli sisu, terve Piibli üdi“ (*the substance of all the Bible, the marrow, as it were, of the whole of scripture*).¹ Oma inglise sõnaraamatus (*Complete English Dictionary*) määratleb ta metodisti kui „kedagi, kes elab Piiblis esitatud meetodi kohaselt“.² Väärrib mainimist, et varajane metodism eeldas distsiplineeritud eluviisi. Inimesed kohtusid omavahel väikestes gruppides, mida nimetati klassideks (*class*) ja osadusgruppideks (*bands*). Nendel kogunemistel päriti üksteiselt aru igäühe hinge olukorra kohta ja tunnistati üksteisele oma patud üles. Varajaste metodistide ootuseks oli metodismi õpetusega kooskõlas olev õiglane eluviis, mis keskendus piibellikule eetikale. Ehk teisiti öeldes, nad eeldasid pühaduses kasvamist. Korduv koosolekute eiramine ja kogukonna moraalsete standarditega vastuollu minek võis lõppeda osadusest väljaheitmisega.

Wesley'd olid sügavalt pühendunud Pühakirja inspiratsioonile ja autoriteedile. Nii kirjutas John Wesley: „Pühakiri, nii Vana kui Uus Testament, on kõige puhtam ja väärtuslikum jumaliku tõe

¹ John Wesley, *The Scripture Way of Salvation*, 2, in *Wesley's Standard Sermons*, 5th ed., 2 vols., ed. Edward H. Sugden (London: Epworth, 1961), 2: 444.

² John Wesley, *Thee Complete English Dictionary, Explaining Most of Those Hard Words That Are Found in the Best English Writers*, 2nd ed. (Bristol: William Pine, 1764), s.v. „Methodist.“

süsteem. Iga osa on seetõttu Jumalat vääriv, ja kõik koos on kui üks terve ihu, milles ei ole vigu ega midagi üleliigset. See on taevase tarkuse allikas, mida need, kes on võimelised maitsma, eelistavad kõikidele inimlikele kirjutistele, kui tahes targad või õpetatud või pühad need ka poleks.“³

Wesley piiritles Pühakirja kaanoni 66 raamatuga, nii nagu protestandid seda teevad. Ta küll luges eraldi osana apokrüüfe sisaldavat King James'i tõlget (kuigi mitte ainult), kuid ei jutlustanud kunagi apokrüüfide põhjal ega tunnustanud neid Pühakirjana. Wesley silmis oli apokrüüfidel täiendav funktsioon ja neid ei tohtinud kasutada doktriinide loomise eesmärgil. Sellise vaate omandas ta anglikaani kiriku 39 usuartikli (*the Anglican Thirty-nine Articles*) VI artikli põhjal. Ometi väärub tähelepanu, et neid 39 usuartiklit kokkuvõtlikult metodismi usuartiklitesse (*Methodist Articles of Religion*) üle kandes eemaldas ta apokrüüfseid teoseid puudutava seisukohavõtu. Viimane viitab apokrüüfsetele teostele kui „teistele raamatutele ... Kirik peaks neid lugema elu eeskujuna ja käitumisjuhendina, kuid ei tohiks rakendada ühegi doktriini kehtestamiseks“.⁴

Wesley rõhutas Piibli tervikuna lugemise olulisust, andes siiski mõningatele piibliosadele suurema kaalu kui teistele. Näiteks 1. Johannese kiri ja Rooma kiri olid tema arusaamise järgi erilise tähtsusega kristlikuks eluks ja lunastuseks. Samuti on tähelepanuväärne, et Mäejutluse põhjal peetud Wesley 13 jutlust on tänaseni säilinud. Need tekstid olid eriti olulised, Wesley rääkis neist kui „Pühakirja tervest (või üldisest) suunast“. Selle all ta mõtles Piibli kõikehõlmavat sõnumit, mis tema usu kohaselt oli eelkõige päästesõnum („usu analoogia“). Inimesed on sündinud patus ja vajavad Jumala õigeksmõistvat armu; nad võtavad vastu uussünni ning astuvad usus Kristusesse pühasse ellu. Scott J. Jones on selle kohta öelnud: „Wesley järgi õpetab Pühakirja üldine toon usu analoogiat: see on doktrinaalne süsteem, mille sisuks on lunastuskord ja funktsiooniks toimida tõlgendamise seadusena ning normatiivse juhisenä teoloogia jaoks.“⁵ Seega oli tegemist hermeneutilise läätsega, mida sai rakendada lugemisel läbi kaanoni. Kogu Pühakirja võis tõlgendada vastavalt nendele osadele, mis osutasid selgelt lunastustele ja väljendasid selgelt usu analoogiat (doktriinide süsteemi, mis väljendas tema vaateid päästmise kohta).

Wesley't järgides

Varajane metodism säilitas Wesley põhivaate Pühakirja inspiratsiooni ja autoriteedi suhtes. Metodistid arendasid välja oma usuartiklid, mis olid lühendatult ja parandatult üle võetud anglikaani kiriku 39 usuartiklist. Metodismi V artikkel sätestab Pühakirja piisavuse: „Pühakiri sisaldab kõik, mis on vajalik päästmiseks, nii et üheltki inimeselt ei nõuta millegi sellise uskumist usuartiklina või pidada päästmiseks vajalikuks seda, mida pole seal kirjas või mida ei saa tema abil tõestada.“⁶ VI artikkel kinnitab kogu kaanoni terviklikkust: „Vana Testament ei ole Uue Testamendiga vastuolus, sest nii Vanas kui ka Uues Testamendis pakutakse inimkonnale igavest elu Kristuse läbi, kes on ainsaks Vahemeheks Jumala ja inimese vahel, olles nii Jumal kui inimene.“⁷ Mõnes traditsioonis, näiteks Aafrika Metodisti Episkopaalkirikus

³ John Wesley, *Explanatory Notes Upon the New Testament*, 9. Cf. *Wesley's Notes on the Bible*, ed. Anthony Uyl (Woodstock, Ont.: Devoted Publishing, 2017), 10.

⁴ On Wesley and the Apocrypha, see Randy L. Maddox, „John Wesley: ‘A Man of One Book,’” in *Wesley, Wesleyans, and Reading Bible as Scripture*, ed. Joel B. Green and David F. Watson (Waco, Tex.: Baylor University Press, 2012), 3–18, esp. 8–9.

⁵ Jones, *John Wesley's Conception and Use of Scripture* (Nashville: Kingswood, 1995), 49.

⁶ „The Articles of Religion of the Methodist Church,” UMC.org, <http://www.umc.org/what-we-believe/the-articles-of-religion-of-the-methodist-church>.

⁷ Ibid.

(*African Methodist Episcopal Church*), Aafrika Metodisti Episkopaalses Siioni kirikus (*African Methodist Episcopal Church, Zion*) ja Kristlikus Metodisti Episkopaalkirikus (*Christian Methodist Episcopal Church*) toimivad metodistide usuartiklid esmase õpetusliku standardina. Seejärel sõnastavad Piiblit käsitlevad artiklid nende peamised kohustused Pühakirja autoriteedi, funktsiooni ja sisu osas.

Metodisti kiriku ja Evangeelsete Ühinenud Vendade (*Evangelical United Brethren*, edaspidi EUB) 1968. aasta ühinemisel loodud Ühinenud Metodisti Kirik hõlmab doktrinaalsetes standardites metodistide usuartikleid ja EUB usutunnistust. Viimase IV artikkel kõlab järgmiselt: „Me usume, et Püha Piibel, Vana ja Uus Testament ilmutab Jumala Sõna sel määral, kui see on vajalik meie päästmiseks. Seda tuleb Püha Vaimu kaudu vastu võtta kui tõelist reeglit ja juhust usuks ja tegutsemiseks. Mida Pühakirjas ei ole ilmutatud ega kehtestatud, seda ei tohi muuta usuartikliks ega õpetada kui päästmiseks olulist õpetust.”⁸ Nii metodisti V kui ka EUB IV artikkel täpsustavad, et Pühakiri sisaldab kõik vajaliku päästeks. EUB usutunnistuses väärib märkimist ka kirjeldus Pühakirjast kui jumalikust ilmutusest, mis on „vastu võetud Püha Vaimu kaudu“. Lisaks märgib see Pühakirja funktsiooni kaanonina – „reeglina“ või „mõõtevardana“ või siis usutunnistuse keeles: see on „usu ja praktika tõeline reegel ja juhend”.

Mõnel WM traditsioonil on aga inspiratsiooni kohta täpsem arusaam kui anglikaani artiklites või EUB usutunnistuses. Näiteks *Church of the Nazarene*'i usuartiklist loeme: „Me usume Pühakirja täielikku inspiratsiooni, mille all mõistame jumaliku inspiratsiooni kaudu antud Vana ja Uue Testamendi 66 raamatut. Need ilmutavad meile eksimatult Jumala tahet kõiges, mis on vajalik meie päästmiseks, nii et midagi, mis selles ei sisaldu, ei tohiks pidada usuartikliks“ (artikkel IV).⁹ Selguse mõttes tuleb lisada, et sellega ei mõelda mitte piibliteksti veatut sõnastust või verbaalinspiratsiooni, vaid see on Jumala tahte veatu ilmutus kõiges, mis puudutab päästet.

Free Methodist Church'i usuartiklid täpsustavad, et Pühakiri „kannab Jeesuse Kristuse eksimatut tunnistust, elavat Sõna. Nagu on kinnitanud varakirik ja sellele järgnevad kirikukogud, on see Jumala ilmutuse usaldusväärne dokument, mis on tõene kõiges, mida see kinnitab”.¹⁰ See ei ole täielik toetusavaldus piibliteksti eksimatusele, kuigi on sellele lähedal. Kui *Church of the Nazarene* kinnitab eksimatust seoses lunastuse küsimusega, siis vabad metodistid kinnitavad eksimatust, mis puutub Piibli tunnistusse Jeesusest Kristusest. Selle asemel, et rääkida kogu Piibli eksimatusest, kinnitavad vabad metodistid seda usaldusväärse ja tõese jumaliku ilmutusena. Mõlemas, nii *Church of the Nazarene*'i kui ka *Free Methodist Church*'i avaldustes võib aga näha hoolikust Pühakirja usaldusväärse säilitamise osas küsimustes, mida peetakse kristliku usu põhiliseks sisuks. Kuid need traditsioonid ei ole end sidunud täieliku verbaalinspiratsiooni mõistega, mis on enam levinud reformeeritud kirikute traditsioonides.

The Wesleyan Church'i usuartiklid lähevad aga piibliteksti eksimatuse mõistest sammu kaugemale kui enamik teisi WM traditsioone. „Me usume, et Vana ja Uue Testamendi raamatud moodustavad Pühakirja. Need on inspireeritud ja eksimatult kirjutatud Jumala Sõna, täiesti veatud algsetes käsikirjades ja ülimuslikud kogu inimliku autoriteedi suhtes. Need on edastatud tänapäeva, ilma et oleks rikutud ühtki olulist õpetuslikku doktriini” (V artikkel).¹¹ Piibel on

⁸ „Confession of Faith of the Evangelical United Brethren Church,” UMC.org, <http://www.umc.org/what-we-believe/confession-of-faith>.

⁹ „Articles of Faith,” Church of the Nazarene website, <http://nazarene.org/articles-faith>.

¹⁰ „Articles of Religion,” Free Methodist Church website, <https://www.fmcic.ca/our-ethos/articles-of-religion/>.

¹¹ „Articles of Religion,” Wesleyan Church website, <https://www.wesleyan.org/about/articles-of-religion>.

seega veatu originaalide tasandil ja nende edastamine on olnud usaldusväärne kõigis peamistes õpetuslikes punktides.

Ülalnimetatud doktrinaalsetele avaldustele vaatamata on seisukohtade spekter WM traditsiooni järgijate hulgas üsna lai ja läheb vahel vastuollu oma denominatsiooni ametlike seisukohtadega. Tõenäoliselt leidub nende seas aga evangeelseid usklikke, kelle vaade Piibli veatuse kohta on sarnane *The Wesleyan Church*'i ametliku seisukohaga. Põhja-Ameerikas ja Lääne-Euroopas on selline vaade küll haruldane, kuid on valitsemas enamikes maailma piirkondades, näiteks Aafrikas ja Ladina-Ameerikas. Seevastu paljud liberaalsed ja progressiivsed WM traditsioonide liikmed hülgavad nii veatuse kui eksimatuse vaate ja lähenevad piiblitekstidele „kahtluse hermeneutikaga”. Ehkki nad ei lükka täielikult ümber piibelliku inspiratsiooni mõistet, võivad nad näha Piiblis samasugust inspireeritust, mis usklikku tänapäevalgi inspireerib. Piiblitekstide tõlgendamisel on nende jaoks oluliseks meetodiks ajalooline kriitika või ideoloogilise kriitika erinevad vormid. Ajalooliselt on see vaatenurk USA-s, Lääne-Euroopas ja Austraalias laialt levinud, kuid mujal maailmas WM liikumises vähe.

Wesleylik kvadrilateraal

Igasugune arutelu metodistide ja Pühakirja üle peab arvesse võtma „wesleylikku kvadrilateraali” ehk ideed, et Wesley järgijatel on teoloogilistes arutlustes kasutusel neli sammast: Pühakiri, traditsioon, mõistus ja isiklik kogemus. Selle idee algataja Albert Outler tugines Austraalia metodisti Colin W. Williamsi tööle. 1970. aastal tõi Outleri juhitud teoloogiline uurimiskomisjon (*Theological Study Commission*), kelle ülesandeks oli äsja moodustatud Ühinenud Metodisti Kiriku uue õpetusliku avalduse väljatöötamine, selle neljakordse lähenemise tavakasutusse.¹² Teised WM traditsioonid on kvadrilateraali rakendanud hiljem eri viisidel.

On hästi teada, et John Wesley ise ei kasutanud kunagi terminit „kvadrilateraal”. Wesley oli anglikaan, ja 18. sajandi anglikaanid eristusid nii roomakatoliiklastest kui ka inglise puritaanidest. Erinevalt teistest protestantismivormidest eraldus anglikaani kirik roomakatoliku kirikust mitte niivõrd teoloogiliste, kui kogudusliku autoriteedi küsimuste tõttu. 16. sajandi anglikaani vaimulik Richard Hooker aitas teoloogilise refleksiooni jaoks kujundada konkreetse anglikaani seisukoha. Hooker ei olnud rahul protestantliku mõistega *sola scriptura*, mille kohaselt ainuüksi Pühakiri oli teoloogilise mõtiskluse allikas ja norm. Ta väitis, et on kaks võimalust, kuidas Püha Vaim inimesed tõe juurde juhatab: 1) jumaliku ilmutuse kaudu, mis hõlmab Pühakirja ja traditsiooni, 2) mõistuse kaudu. See anglikaani lähenemine teoloogiale kolme vahendi (Pühakiri, traditsioon, mõistus) abil kujutas endast keskteed (*via media*) roomakatoliikluse ja puritaanluse vahel. Kvadrilateraal eeldab, et anglikaanina võttis Wesley teoloogilises refleksioonis loomulikult omaks nimetatud kolmepoolse lähenemisviisi. Samas mõjutasid Wesley't sügavalt ka kohtumised Saksa pietistidega, eriti hernhuutlastega. Ta jõudis järeldusele, et teoloogia on sama palju südame- kui mõistuse asi. Jumala kogemus, eriti pattude andestuse kinnitamine, oli kristliku elu täielikuks väljendamiseks ülioluline. Seega põhineb kvadrilateraal arusaamal, et Wesley lähtus anglikaani *via media*'st ning lisas sellele õige mõistmise kogemuse.

Võib pidada igati põhjendatuks, et Wesley kasutas pärandina saadud anglikaani meetodit, ning et Püha Vaimu sisemine tunnistus figureeris silmapaistvalt tema rakendatud teoloogilises raamistikus. Sellegipoolest oli kvadrilateraali rakendamine algusest peale problemaatiline.

¹² See Ted A. Campbell, „The ‘Wesleyan Quadrilateral’: The Story of a Modern Methodist Myth,” *Methodist History* 29:2 (1991), 87–95.

Ühinenud Metodisti Kirikus oli kvadrilateraali varajane formuleering seotud peamiselt teoloogilise pluralismi avaldusega. Selle esmane ametlik sissetoomine kiriku õpetusellu toimus aastal 1972 Ühinenud Metodisti Kiriku väljaandes *Book of Discipline* (Kirikukord), mis sedastab järgmist:

„Kuna Ühinenud Metodisti Kiriku põhiseaduse kahes esimeses piiravas reeglis on viidatud, et „meie praeguseid olemasolevaid ja väljakujunenud õpetusstandardeid” ei tule tõlgendada sõnasõnalt ega juriidiliselt, siis milliste meetoditega saab meie õpetuslik mõtisklemine (refleksioon) ja tõlgendus olla kõige viljakam? Vastuse annavad meie kristliku teoloogia neli peamist allikat ja juhust: Pühakiri, traditsioon, kogemus ja mõistus. Need neli on üksteisest sõltuvad, ühtki neist ei saa määratleda ühetähenduslikult. Need võimaldavad, ehk isegi julgustavad mitmekesisust Ühinenud Metodisti Kiriku teoloogias.“¹³

Antud seisukoht erineb märkimisväärselt Wesley teoloogiast, kellele Pühakiri oli nende nelja ressursi hulgas selgelt esikohal. *Prima scriptura* iseloomustab õigustatult tema teoloogiat, kuid 1972. aasta formuleeringus vastav kirjeldus puudub. Ka pole Wesley jaoks kõik traditsioonid võrdsed. Privilegeeritud koha andis ta varakirikule, mõeldes selle all kirikut kolmel esimesel sajandil. Wesley võis küll kinnitada Nikaia usutunnistust ja Chalkedoni dogmat, kuid Constantinuse pöördumisele järgnenud teoloogiale sai teatud määral ohuks jõukus, mida imperium kiriku peale pillas.

Mõistus tähendas Wesley jaoks intellektuaalset refleksiooni kogemuslikult saadud teabele.¹⁴ Ta uskus, et usuelus aitab mõistus töödelda teavet, mida me saame jumaliku ilmutuse kaudu, sealhulgas ka Pühakirja, traditsiooni, eelarmu ja päästekindluse kohta. Kogemus aga on esmalt Püha Vaimu kogemus, mis tunnistab päästetööst meie elus. Veel enam, see kogemus ei olnud lihtsalt üksikisiku jaoks. Pühakiri ja traditsioon kajastavad usukogukonna ühiskogemust.¹⁵

1988. aastal redigeeris Ühinenud Metodisti Kirik kvadrilateraali sõnastust. Selle versiooni kohaselt „uskus Wesley, et kristliku usu elav tuum ilmutati Pühakirjas, seda valgustati traditsiooni poolt, elustati isiklikus kogemuses ja kinnitati mõistusega“. Seejärel öeldakse: „Pühakiri on primaarne, ilmutades Jumala sõna niivõrd, kui võrd see on vajalik meie päästmiseks.“¹⁶ See on täpsem ja kasulik sõnastus kui 1972. aasta oma. Vähemalt rõhutas kvadrilateraali selline esitusviis Pühakirja esikohal olekut.

Tänapäeval jääb kvadrilateraal metodistide seas endiselt vaidlusallikaks mõlemas suhtes – nii selles, kuidas seda on rakendatud, kui ka selles, kas seda üldse tuleks kasutada. Selle pooldajad kasutavad teoloogilist spektrit. Evangelikaalidele annab see võimaluse viia Pühakiri dialoogi kristliku traditsiooni oluliste seisukohtadega ja tõlgendada seda dialoogis kaasaja teadusega. Progressiivsele kristlusele pakub see vabadust piibelliku literalismi piirangutest. Paljud näevad seda endiselt kui ukse avamist õpetuslikule mitmekesisusele, kuid mõned teoloogid peavad seda siiski pigem problemaatiliseks kui abistavaks. Ühinenud Metodisti Kiriku teoloog William

¹³ *Book of Discipline of the United Methodist Church, 1972* (Nashville, Tenn.: United Methodist Publishing House, 1973), 70, 75.

¹⁴ Rebekah L. Miles, „The Instrumental Role of Reason,” chapter 4 in *Wesley and the Quadrilateral: Renewing the Conversation*, ed. W. Stephen Gunter, Scott J. Jones, Ted A. Campbell, Rebekah L. Miles, and Randy L. Maddox (Nashville: Abingdon, 1997), 77–106.

¹⁵ Randy L. Maddox, „The Enriching Role of Experience,” chapter five in *ibid.*, 107–27.

¹⁶ *The Book of Discipline of the United Methodist Church, 1988* (Nashville, Tenn.: United Methodist Publishing House, 1988), 69, 80.

J. Abraham on kirjutanud, et peaksime kvadrilateraali lihtsalt hülgama, kuna selle normid kaaluvad üles selle kasulikkuse.¹⁷

Metodistlik hermeneutika?

Kui suures ulatuses on WM traditsiooni eri konfessioonidele ja üksikliikmetele nende õpetuslik pärand normatiivne, on laialt varieeruv. Euroopa 19. ja 20. sajandi liberalismi ja viimase aja postmodernistliku filosoofia mõjul on paljud metodistid, eriti vaimulikud ja seminaride õppejõud Põhja-Ameerikas ja Lääne-Euroopas, võtnud Pühakirja suhtes ülimalt kriitilise hoiaku. Peamiseks hermeneutiks läätseks saab sellisel juhul ajaloolis-kriitiline meetod, lugeja sotsiaalne paiknemine, tema ideoloogilised rõhuasetused või teksti ajalooline retseptsioon. Wesley piiblilugemine oli sügavalt teoloogiline ja seda ei piiranud hilisemat ajaloolis-kriitilist eksegeesi iseloomustav „objektiivsuse” soov, samuti mitte kahtlus, mis on omane postmodernsele hermeneutikale. Kuna hilisemad lähenemisviisid on hüljanud arusaama Pühakirjast kui soterioloogilisest ressursist, mis on inspireeritud Jumala poolt ja autoriteetne kristliku elu jaoks, on need sellega kõrvale kaldunud ajaloolisest wesleylikust lähenemisest Piiblile. Tugeva liberaalteoloogilise traditsiooni tõttu on lääne metodistide seas üha keerulisem rääkida selgelt wesleylikust lähenemisest Pühakirjale.

Viimastel aastatel on siiski üritatud taastada nn wesleylikku hermeneutikat. Näiteks andis Abingdon Press välja Wesley õppepiibli (*Wesley Study Bible*) märkmetega, mis tõlgendasid piiblitekste vastavalt wesleyliku teoloogia rõhuasetustele. Samuti on ilmunud mitmeid teisi teoseid, mis uurivad Wesley käsitlust Pühakirjast meie tänapäevases kontekstis. Loomulikult erinevad teadlaste arvamused küsimuses, mida peaks see lähenemine sisaldama. Kuigi ei ole ühtegi „metodistlikku“ viisi Piibli lugemiseks, võiks Wesley hermeneutikat iseloomustada tema isiklik lähenemine Piiblile ja metodistliku/wesleyliku traditsiooni ajaloolis-teoloogilised rõhutused seoses mõne teema ja praktikaga. Selline lähenemisviis võiks hõlmata järgmist:

Pühakirja soterioloogiline mõistmine

John Wesley väljendas selgelt, et Pühakirja eesmärk on juhtida mehi ja naisi päästmisele. John ja Charles Wesley tugev toetumine Pühakirjale oma töödes rõhutab nende usku Pühakirja soterioloogilisse funktsiooni. Kuigi mõlemad olid haritud ja põhjalikud teoloogilised mõtlejad, on valdav enamik nende avaldatud teostest – jutlused ja hümnid – mõeldud kristliku kogukonna jumalateenistusliku elu edendamiseks. John Wesley kirjutas Vana ja Uue Testamendi kohta selgitavad märkused (*Explanatory Notes*), et teha Pühakiri lihtsaks inimestele, kel puudus haridus mõistmaks oma aja keerulisi akadeemilisi kommentaare. Tema eesmärk oli: „Lihtne tõde lihtsatele inimestele!” Kuigi mõne WM traditsiooni õpetuslikes seisukohtades käsitletakse Pühakirja kui veatut ja eksimatut, siis kaugeltki mitte kõigis. Üldlevinud joon eri WM traditsioonide seas on aga Pühakirja usaldusväärse ja piisavuse rõhutamine kõiges, mis on vajalik päästmiseks.

Valmidus lugeda Piiblit dialoogis varakiriku õpetustega

Traditsioon ei ole WM denominatsioonides Pühakirjast sõltumatu. Samas, kuigi Pühakirjast sõltuv, moodustab traditsioon ka vajaliku tõlgendusläätsed Pühakirjas ilmutatud põhilise kristliku õpetuse jaoks. Teisiti öeldes on see tarkuse tunnustamine meie eelkäijate uss, kui nad lugesid Pühakirja ja genereerisid ideid, mis said ajuti usukogukonna jaoks normatiivseteks. Need normatiivsed traditsioonid omakorda moodustasid raamistiku Pühakirja usaldusväärsele

¹⁷ William J. Abraham, *Waking from Doctrinal Amnesia: The Healing of Doctrine in the United Methodist Church* (Nashville, Tenn.: Abingdon, 1995), 56–65.

teoloogilisele lugemisele. Niisiis on Pühakirja ja traditsiooni vahel dialektiline suhe, kuigi Pühakiri on primaarse tähtsusega.

Lepitav suhtumine Püübi eetilise ja õpetliku sisu osas

WM kristlastel pole õpetlike ja eetiliste erimeelsuste lahendamiseks ainsatki eeskujut, kelle peale vaadata. Kuid neid ei jäeta neis küsimustes üksit. WM traditsioon on lepitav traditsioon. See tähendab, et WM kristlased teevad kirikuelu puudutavaid tähtsaid otsuseid konverentsidel ühiselt. Näiteks otsused ordinatsioonikõlblikkuse, seksuaaleetika, hasartmängude ja muude võimalike vaidlusküsimuste osas tehakse tavaliselt konverentsikeskselt. Ühinenud Metodisti Kirikus ja paljudes teistes WM konfessioonides võetakse need otsused vastu peakonverentsi tasandil, kuhu kogunevad esindajad kogu denominatsioonist. Üheks kõige tõenäolisemaks küsimuseks lepitaval otsustusprotsessil on: „Mida Piibel selle teema kohta õpetab?” Niisugustel juhtudel peab konverents ise, mitte mõni üksikisik või valitsev vähemus, pakkuma Pühakirja tõlgendust kiriku nimel.

Toetumine Püha Vaimu juhatusel

Wesley kirjutas, et Pühakirja lugemise peaks lõpetama palves, „et see, mida me loeme, saaks kirjutatud meie südamesse”.¹⁸ Wesley hinnangul on Piibli eesmärk juhtida meid päästmisele. Pühakirjast saadud teadmised juhivad meid, kui need on omaks võetud ja hakkavad mõjutama meie mõtteid, sõnu ja tegusid. Wesley kirjutas, et „Vaimu tunnistus on sisemine jälg hinges, mille järgi Jumala Vaim otseselt tunnistab minu vaimule, et ma olen Jumala laps, et Jeesus Kristus on mind armastanud ja andnud end minu eest; ning et kõik mu patud kustutatakse ja mina, isegi mina, olen Jumalaga lepitatud”.¹⁹ Siin on WM rõhutanud mõistust ja kogemust. Me saame Pühakirja kaudu juurdepääsu jumalikult ilmutatud tõele, et Jumal armastab meid, Kristuse kaudu lepitatakse meid Jumalaga ja meie patud antakse meile andeks. Meil tuleb neid tõdesid mõistuse abil viimistleda ja mõista, kuid need saavad meile reaalseks Püha Vaimu sisemise tunnistuse (kogemuse) kaudu. Teisisõnu, jumaliku ilmutuse saamiseks toetume me Pühale Vaimule, esmajoonel Pühakirja kaudu, samuti loodame Vaimule, et ta muudaks selle ilmutuse usuks, mis viib päästmiseni.

Rõhuasetus armul

WM kristlastel ei ole mingil juhul armu monopoli. Sellest hoolimata kalduvad WM teoloogilised traditsioonid rõhutama armu konkreetselt viisil, mis on seotud kogu päästetõõga, alustades esimesest aimdusest meeleparanduse vajadusele ja jõudes selle *telos*'eni tulevases kirkuses. WM kristlased räägivad sageli eelarmust ja veenvast armust või Püha Vaimu tõõst, mis juhiv meid Jumala poole ja suunab meeleparandusele. Õigeksmõistev arm on meie pattude andeksandmine, mille on võimaldanud Kristuse lunastustõõ. Pühitsev arm viib meid üha sügavamalt pühadusellu. WM kristlased juhivad tähelepanu Jumala armule ka päästekindluse saamiseks. Need rõhuasetused on eriliselt juurdunud just Pühakirja wesleylikul lugemisel. Pühakirja soterioloogilise lugemise kõige sisutihedam sõnastus on ehk esitatud Wesley jutluses „Piibellik tee päästeks”, kuigi nendest teemadest on läbi imbutunud kõik tema jutlused.

Rõhuasetus vaba tahte üleloomulikul taastamisel

Nagu enamik kristlasi, nõustuvad ka WM kristlased õpetusega algpatust ja selle jõulisest mõjust inimese tahtele. Erinevalt reformeeritud kiriku traditsioonide kristlastest usuvad aga WM kristlased, et Jumal on taastanud kõigile inimestele võime kahetseda just vastupaneva armu abil, mitte vastupandamatu armu kaudu, nagu mõned väidavad. Seega ei sõltu pääste mitte niivõrd

¹⁸ From the preface to John Wesley's *Explanatory Notes upon the New Testament*.

¹⁹ John Wesley, „The Witness of the Spirit,” 8, in *Wesley's Standard Sermons*, 5th ed. 2 vols., ed. Edward H. Sugden (London: Epworth: 1961), 1: 208.

üksikisiku valikust, kui just indiviidi reageerimisest Jumala eelarmu toimele. WM kristlased asuvad arminiaanlikus traditsioonis ja nad ei nõustu õpetusega kalvinistlikust individuaalsest predestinatsioonist. Raamatus *Predestination, Calmly Considered* kirjutab Wesley: „Jumala suveräänsust ei seata kunagi asendama tema õiglust. Ja see on praegune vastuväide tingimusteta äravalimisele; (selge tingimusteta valimise tagajärg;) see eitab kindlalt ja lükkab täielikult ümber Pühakirja kirjelduse Jumala õiglusest.” Samuti väidab ta: „Nii et ka valimine ja predestinatsioon nõustuvad Jumala tõe ja siirusega? Kuid kas nad ei nõustu vähimalgi määral Piibli selgitusega tema armastusest ja headusest?”²⁰ Teisisõnu, kuigi mõned piiblilõigud võivad osutada sellele, et Jumal valib isikud päästmiseks või hukatuseks, näitab Pühakirja laiem kontekst, et Jumal on liiga õiglane, armastav ja hea, et see saaks olla tõsi. Nende piiblilõikude lugemine Wesley meetodil on aidanud määratleda WM liikumist reformeeritud protestantluse vastu ja kujundanud WM arusaamu äravalimisega seotud piiblilõikude lugemisel. Valitud selles tähenduses on need, kes Jumala armulise päästepakkumise vastu võtavad. Kuid Jumal ei ole neid selleks sundinud ega ole ka lunastuse pakkumisest keeldujaid jätnud ilma võimest meelt parandada. Äravalimist sisaldavaid lõike, nt Pauluse kirjas roomlastele (8:28–30), mõistetakse Wesley/Arminiuse ja mitte kalvinistliku arusaama kohaselt.

Millises ulatuses mõni neist omadustest wesleylikul/metodistlikul Pühakirja lugemisel varieerub, sõltub kontekstist. Mõnes kirikus on Wesley eripära üsna vähe rõhutatud ja see ei kujunda enam koguduse liikmete Pühakirja lugemist. Mõnes teises kirikus on need WM traditsiooni tunnused Pühakirja tõlgendamisel jällegi üsna olulised.

Globaalne taust

Üldiselt väheneb liikmelisus ja jumalateenistustel osalemine WM traditsioonides Põhja-Ameerikas, ka Lääne-Euroopa on tõsistes probleemides. Kuid mujal maailmas, sealhulgas Aafrika, Ladina-Ameerika ja Aasia maades on WM kirikud elavad ja kasvamas. USAs on Ühinenud Metodisti Kirik pärast asutamist 1968. aastal järjekindlalt vähenenud, kuid Aafrikas on see kiiresti kasvanud. Praegused suundumused viitavad sellele, et 2028. aastaks saab Ühinenud Metodisti Kirikus valdavaks Aafrika traditsioon.

Kasvavate piirkondade WM kristlased on õpetuse ja eetika tõlgendamises kaldunud traditsioonilisuse poole ning neil on sageli Pühakirja inspiratsioonile ja autoriteedile kõrgem vaade kui nende Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa kaaskristlastel. Selles mõttes on see kooskõlas globaalsete suundumustega, mida on kirjeldatud Philip Jenkinsi olulise tähtsusega teoses *The Next Christendom*. Jenkins kirjutab: „Lähituleviku jaoks /.../ areneva maailma kristluse valitsev teoloogiline toon on traditsionaalne, ortodoksne ja üleloomulik.”²¹ Teatud mõttes võib siis enamiku WM kristlaste vaade Piiblile sarnaneda pigem John Wesley omaga kui liberaalse/progressiivse WM kristlusega Põhja-Ameerikas ja Lääne-Euroopas. Wesley kirjutas kunagi, et „kui Piiblis on vigu, võib neid olla ka tuhat. Kui selles raamatus on kas või üks väärus, siis ei tulnud see tõe Jumalalt.”²² Paljude WM kristlaste jaoks tänapäeva postmodernistlikus läänes peegeldab see arvamus Pühakirja suhtes kriitilise mõtlemise eelset hoiakut, mis ei ole enam paikapidav. Paljude WM kristlaste jaoks suuremas osas maailmast peegeldab see aga Jumala töö ustavat tõlgendust Pühakirja inspireerimisel ja kiriku juhtimisel.

²⁰ *Predestination, Calmly Considered* (London: Conference Office, 1814), 31, 42.

²¹ Philip Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, 3rd ed. (New York: Oxford, 2011), 11.

²² John Wesley's Journal, 24 July 1776.

See ei tähenda, et WM kristlaste lähenemisviis suuremas osas maailmast oleks eristamatu fundamentalismist, mis on eriti Põhja-Ameerika nähtus. Pühakirjale kaalukat ja autoriteetset kohta andes lugesid paljud kristlased Piiblit pigem vaesuse, tõrjutuse ja religioonidevahelise või religioonisisese konflikti kontekstis. Teisisõnu, lääne arutelud teemal kreatsioonism *versus* evolutsioon või 1. Moosese raamatu veeuputuse loo tähttähele ajaloolisus on enamasti ebaolulised olukorras, kus pakilisteks probleemideks on usuline tagakius, ressurside nappus või valitsuse ebapüsivus. Lisaks võivad need hoiakud ja mured sisserändajate kogukondade uskumuste ja tavade kaudu jõuda USA-sse ja Lääne-Euroopasse. Justo L. González kirjutab hispaanlastest metodistide kohta nii USA-s kui ka väljaspool: „On ütlematagi selge, et hispaanlastest metodistid peavad Pühakirja autoriteeti väga oluliseks. Selles on nad ühel meelel enamike kristlike traditsioonidega. Kuid seda autoriteeti kogetakse ja mõistetakse viisil, mis tuleneb Piibli ajaloolisest kasutamisest *evangélicos*’te [hispaanlastest protestantide] seas, mis kaasab oma erilisi nüansse.”²³ Enamiku maailma WM kristlastele tüüpilised mured ja lähenemisviisid Piiblile ei pruugi hästi ega mugavalt mahtuda nende inimeste kultuurikategooriatesse, kes saatsid misjonäre evangeliseerima endistel aegadel. Kuna need kristlased suhtlevad postmodernse läänega, võib juhtuda, et nemad annavad oma panuse lääne taasevangeliseerimisse. Sel ja muudel viisidel on neil tõenäoliselt sügav mõju nende konfessioonide koguduslikule elule, kelle misjonitöö tagajärjel on nende kogukonnad sündinud.

Oikumeenilised vestlused

Wesley põhimõtete järgijad on ajast aega olnud oikumeeniline rahvas. Üks viis oikumeeniliseks suhtluseks on Metodisti Maailmanõukogu, mis koosneb umbes 80 WM konfessioonist, aga ka erinevatest „ühendavatest” rühmitustest, nagu näiteks *Uniting Church in Australia*. WM konfessioonidel on harilikult arvukalt oikumeenilisi partnerlussuhteid väljaspool WM kirikute peret. Ühinenud Metodisti Kirik on kaasaegse oikumeenilise liikumise laps, kes on sündinud kahe denominatsiooni, metodistide ja pietistide ühinemise tulemusena. See hoiab „täieliku osaduse” suhteid teiste konfessioonidega, sealhulgas Ameerika Evangeelse Luterliku Kiriku ja vennastekogudusega.

John Wesley sageli tsiteeritud jutlus „Katoolne vaim“ väljendab entusiasmi seoses metodistide ja teiste kristlike rühmituste vahelise osaduse ja koostööga. Wesley seisis vastu oma aja vabameelsetele teadlastele ja vaimulikele, kes uskusid, et konkreetsetest doktriinidest kinnipidamine on tegelikult kahjulik. Sellegipoolest leidis ta, et vaatamata olulistele õpetuslikele ja jumalateenistuslikele erinevustele võivad metodistid ja muud rühmitused teha koostööd Jumala tahte teenimisel.

Üldiselt ei ole Piibel takistuseks oikumeenilistele vestlustele WM ja teiste konfessioonide vahel. Metodistide usuartiklites esitatud piibellikud seisukohad ja EUB usutunnistus ei ole nii jäigad, et need välistaksid elava suhtluse ja partnerluse teiste gruppidega. Tegelikult on paljudel viimase sajandi WM traditsiooni vaimulikel ja teadlastel raske kindlaks teha konkreetselt Wesley lähenemist Pühakirjale. Nagu ülalpool mainitud, on viimastel aastatel tehtud katseid wesleyliku hermeneutika taastamiseks, ehkki viimase sajandi jooksul on WM doktrinaalse traditsiooni eripära Pühakirja tõlgendamisel suures osas alahinnatud või ignoreeritud. Kas see on oikumeenilistele suhetele kasuks tulnud või neid pidurdanud, jääb ebaselgeks.

Mõnes kontekstis on WM kristlased aga kaasatud teravalt vastuolulistesse suhetesse teiste traditsioonide kristlastega. Näiteks on paljude hispaanlastest metodistide suhted (eriti

²³ Justo L. Gonzalez, „Scripture among Hispanic Methodists,” in *Wesley, Wesleyans, and Reading Bible as Scripture*, ed. Joel B. Green and David F. Watson (Waco, Tex.: Baylor, 2012), 85.

väljaspool USA-d) roomakatoliiklastega märkimisväärse pinges. Mõnes Ida-Euroopa osas võib puududa koostöövalmidus õigeusu kirikuga. Sellistes olukordades võib Piiblist kujuneda arutelurelv ja seda rakendatakse sellisena sageli.²⁴ Hoiakud oikumeenilistes suhetes võivad kontekstist sõltuvalt küllaltki laialdaselt varieeruda.

Kokkuvõte

WM traditsiooni juured on John ja Charles Wesley algatud liikumises 18. sajandi Inglismaal. Liikumise aluseks oli sügav pühendumine Pühakirjale ning piibellik kontseptsioon pühadusest ja päästest. Metodistide liikumisele iseloomulike rõhuasetuste kujundamisel toetus John Wesley Rooma kirjale, 1. Johannese kirjale ja Mäejutlusele. Ta uskus, et Pühakirja lugemise eesmärk on juhtida inimesi päästmisele. Seega seisnes Wesleyde peamine pühakirjakasutus jutlustamises ja hümnide laulmises. Kuigi mõlemad Wesleyid olid kõrgelt haritud, kasutasid nad oma suurt õppimist ja intellektuaalset taiplikkust selleks, et teha Piibli päästesõnum kättesaadavaks inimestele, kel polnud sarnast tausta ja võimalust hariduse omandamiseks.

WM-liikumine levis Inglismaalt Ameerikasse ning esindab nüüd kümnetest denominatsioonidest koosnevat tõeliselt globaalset liikumist. Liikumine ise on oma veendumuste, tavade ja ka Pühakirja tõlgendamise poolest mitmekesine. Kuigi enamiku WM traditsioonide piibellikud seisukohad on vastavuses metodistide usuartiklitega, on mõned oma seisukohti muutnud ja lisanud inspiratsiooni ja autoriteedi kohta täpsemaid arusaamu, sealhulgas mitmesuguseid Piibli eksimatusega seotud kontseptsioone.

Hoolimata asjaolust, et John Wesley ise seda nii ei väljendanud, on WMile iseloomulikku teoloogilise uurimise ja piibelliku tõlgenduse meetodit hakanud esindama Wesley kvadrilateraali. Wesley anglikaani tausta silmas pidades kinnitab kvadrilateraali Pühakirja primaarsust, eriti kui seda loetakse dialoogis esimese kolme kuni viie sajandi kirikuga. Pühakirja ja traditsioonide mõistmine eeldab loomulikult mõistuse abi. Informatiivne on ka isiklik kogemus Jumala päästva väe kohta, nagu ka kiriku ühine kogemus (mis hõlmab nii Pühakirja kui ka traditsiooni).

WM kristlastel pole Piibli lugemiseks ainuõiget viisi. Sellegipoolest võivad Wesley hermeneutikaga kaasneda mõned uskumused ja tavad. Esiteks läheneb Wesley hermeneutika Pühakirjale kui soterioloogilisele ressursile. See eeldab valmisolekut lugeda Piiblit dialoogis varajase kirikuga. Wesley järgijad otsivad oma rajaja eeskujul Püha Vaimu juhendamist, kes töötab nende elus mitmel viisil, sealhulgas päästekindluse kaudu. Nad rõhutavad ka armu erinevatel viisidel, nagu Wesleygi seda terminit kasutas, ja kinnitavad vaba tahte üleloomulikku taastamist, mis on patu tagajärjel kaotatud.

Samal ajal kui enamikes Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa WM denominatsioonides on liikmeskond languses või paigalseisus, näitab see liikumine mõnel pool kiiret kasvu. See kasv jagab sageli ühiseid vaateid enamiku maailma kristluse teiste vormidega, milleks on traditsioonilisem, ortodokssem ja üleloomulik perspektiiv kui seda tänapäeva läänes tavaliselt leidub. Tulevikus peavad mõned USA ja Lääne-Euroopa WM denominatsioonid leppima sellega, mida tähendab olla vähemushääl oma traditsioonides.

Loomulikult on WM kristlased üldiselt pigem oikumeenilised kui kolkalikud. Wesley ise oli pühendunud oikumeenilisele koostööle ja sõprusele ning tema vaimsed järeltulijad on jätkanud

²⁴ See Gonzalez, „Scripture Among Hispanic Methodists.”

samas vaimus. Siiski on teatud situatsioonides oikumeenilised suhted keerukamad ning hoiakud oikumeenilise partnerluse vajalikkuse ja väärtuse osas vastavalt varieeruvad. Vaenulikkuse juhtudel teiste kristlike rühmituste suhtes on Piibli kasutamine sageli vaieldav.

Kõike eeltoodut arvesse võttes näib WM liikumisel olevat helge tulevik Pühakirja pühaduse levitamiseks paljude maailma rahvaste seas. Kuna liikumine on nüüd ülemaailmne ja mitmekesine denominatsioonide kogum, jätkavad John Wesleyle iseloomulikud rõhuasetused, nende seas kõige tähtsam – tema piibellik sõnum päästmisest, endiselt samal sagedusel tukslemist tema vaimsete järeltulijate soontes.